

CELÂLEYN TEFSİRİNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Yrd. Doç. Dr. Abdulcelil CANDAN¹

Giriş

Kısa ve kolay olan ibaresinden dolayı medrese, üniversite ve çeşitli öğretim kurumları ile bireysel çalışmalarda ‘Celâleyn’ tefsiri kadar okunan, okutulan, itina gösterilen başka bir tefsir bilmiyoruz. Tek başına basıldığı gibi mushaf kenarlarında ve şerhleriyle beraber basılan nushaları mevcuttur. Meşhur müfessir Muhammed Abduh’un Ezher’de tefsir derslerini ondan verdiği ilim çevrelerince bilinmektedir.

Bu önemine binâen tefsir ilmine hizmet olur gayesiyle söz konusu tefsirde düzeltilmesi gereken bazı yerlere işaret edip, gereken tashihi yapmayı faydalı gördük.

Saadet asrından beri İslam toplumunda yanlış düzeltme, doğruyu gösterme geleneği mevcuttur. Bu geleneği büyük müfessirler arasında da görmek mümkündür. Zemaşerî’nin meşhur tefsirine yazılan reddiyeler bunun en güzel örneğidir. Celâleyn tefsirinin iki önemli haşiyesi ‘es-Savi’ ve ‘el-Cemel’ tefsirlerinde bu tür düzeltme ve itirazları görmemiz mümkündür.

Sözgelimi, ‘Garanîk’ hadisesi bağlamında müfessirlerin tenkit ve tashihleri bu tür çalışmalara güzel örnektir. Râzî(v.606/12099), Beyzâvî(v.1096/16879) ve Nesefî(v.701/1301)’nin, Zemaşerî (v. 538/1143)’ye yaptıkları itiraz ve tashihler; Âlusî(v.1270/1854)nin,

¹ Y.Y.Ü., İlahiyat Meslek Yüksekokulu.

Râzî'ye zaman zaman yaptığı itirazlar ilim ehline bilinen hususlardır.² Kezâ, İmam Şafî'nin(v.204/819), Mukatil b. Süleyman (v. 150/767) tefsiri için sert eleştirisi, Kurtubî(671/12729) ve İbn Atiyye (546/1151)'nin tefsirlerinde Gazzalî(505/111)'ye yapılan eleştiriler de bu kapsam dahilindedir.³

İmam Malik(179/795)'in de dediği gibi her şeyi alınabilen tek şahsiyet Allah'ın Resûlu(s.a.v.)dır. İbn Abbas Resûlullah'ın dualarına mazhar olduğu halde muta' nikahına cevazı ile ayakların yıkanması yerine meshedilmesinin yeterli olacağı konusundaki görüşleri İslam toplumunun ekseriyeti tarafından kabul görmemiştir.⁴

Hadis ilimlerinden "Cerh ve Ta'dil" konusu da bilimsel eleştiri için önemli bir usuldur. Meşhur es-Sunen sahibi Ebu Davud (275/888), oğlu Ebu Bekir'in hadislerini reddetmiştir.⁵ Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür.

Bu gerçeklerden dolayı olacaktır ki İslam alimleri ilmî eleştiriler ile haram olan gıybeti birbirinden ayırmışlardır. Bu konuda İbn Kuteybe(279/892), şunları söylemektedir: "İnsanları gereği gibi tanımayanlar, ilmî meselelere vakıf olmayanlar bilimsel eleştiri ile gıybet, selefî ta'n etme, ölüleri çekiştirme ile karıştırırlar. Oysa gerçek öyle değildir. Gıybet, insanları kötü vasıflarla anmak ve onları kötülüklerle yad etmektir. Bir şahsiyetin ilimde isabet etmediğini veya sehvetliğini yad etmek böyle değildir."⁶

Tefsirin Müellifleri

Celâleyn tefsiri, iki müellif tarafından yazılmış olmasıyla meşhurdur. Onlar;

1-Celaluddin el-Mahallî (798/1388-864/1459): Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed eş-Şafî. Kahire'de doğmuş ve orada vefat etmiştir. Tefsir, fıkıh, kelâm, usul, sarf-nahiv, mantık sahalarında otoriter bir zattır.

² Bkz. Âlûsî, Mahmut Şakir, *Ruhu'l Meâni*, Beyrut.ts. 1. 28

³ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu li Ahkâmî'l Kur'an*, Beyrut, ts, IX, 197; İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdulhak b.Ğalib, *el-Muharreru'l Veciz*, Berut, 1993, IV, 388

⁴ Abdusselam Muhammed Ömer Ali, *Fecru's-Sahid ve Avnu's-Sacid*, Beyrut 1992, s. 26

⁵ Faruk Hammade, *el-Menhecû'l İslâmî fi'l Cerhi ve't-Tadil*, Mısır 1986, s. 258

⁶ İbn Kuteybe, Ebu Mumammed Abdullah b. Müslim, *Te'vilü Müşkili'l Kur'an*, Mısır 1973, s. 13

Eserleri: Kenzu'r-Rağibin (Şafii fikhıdır), Şerhu Cemi'l-Cevâmi', Şerhu'l-Verakât, Celâleyn tefsirinin Fatiha süresi ile Kehf süresinden Nas süresine kadar olan bölümü.

2. Celaluddin es-Suyutî(849/1445-911/1505) Ebu'l Fazl Abdurrahman Celalüddin b. Kemaluddin el-Hudayrî.

Mısır'ın Kahire şehrinde doğmuş ve Esyut'ta vefat etmiştir. Muhtelif ilimlerde yedi yüze yakın eser vermiştir.⁷

1) Celaluddin el-Mahallî ve Celaluddin es-Suyutî biyografileri için,⁸

Tefsirin Tanıtılması

Tefsirlerin özü⁹ olarak bilinen bu eser, küçük hacmine rağmen İslam toplumunda en çok okunun tefsirlerdendir. Bakara süresinden İsrâ süresinin sonuna kadar Celaluddin es-Suyutî tarafından, Fatiha süresi ve Kehf süresinden Kur'an'ın sonuna kadar da Celaluddin el-Mahallî tarafından yazılmıştır.¹⁰ Fatiha süresi de el-Mahallî tarafından tefsir edilmiştir. Her iki müfessirin ibâre ve metotları o kadar birbirine yakındır ki Katib Çelebi, es-Suyutî ile el-Mahallî'nin yerlerini sehven değiştirmiştir. el-Mahallî'nin Nas süresinden İsrâ süresinin sonuna kadar tefsir ettiği bölümü es-Suyutî'ye nisbet etmiştir.¹¹ Katib Çelebi, aynı zuhûle Fatiha tefsiri için de düşmüştür. Fatiha süresini el-Mahallî tefsir ettiği halde es-Suyutî'ye nisbet etmiştir.¹²

Bu durumu, iki müfessirin tefsirde takip ettikleri yöntem benzerliğine bağlıyoruz.

⁷ Eserlerin isim listesi için Bkz. Dr. Tahir Süleyman Hammede, *Celaluddin es-Suyutî Asruhu ve Hayatuhu ve Cuhuduhu fi'd-Dersi'l-Leğevî*, Beyrut, 1989, s. 381.

⁸ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, II, 87, 3/93; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 279-624; Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, II, 33; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, I, 445; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm*, III, 301; Tahir Süleyman Hammede, *Celaluddin es-Suyutî Asruhu ve Hayatuhu ve Cehduhu fi'd-Dersi ala't-Tarih*, Beyrut, 1989; Mustafa eş-Şekk'a, *Celaluddin es-Suyutî*, Mısır, 1991.

⁹ Katib Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, Mekke, ts. I,446

¹⁰ Bkz. Zehebi, Muhammed, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Beyrut 1994, I, 334; Çelebi, age, 1,445; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, İst. 1973, II, 624.

¹¹ Çelebi, a.g.y. Zehebi, a.g.e., I, 335.

¹² el-Cemel, age, I, 7

İki Müfessirin 'Celaleyn' de Takib Ettikleri Yöntem

Küçük hacimli sayılan bu tefsir İslâm toplumunda en çok kullanılan dirayete ait tefsirlerin başında gelmektedir. İki Müfessir de, Beyzâvî, Râzî, Keşşaf ve Nesefî' tefsirlerinden önemli ölçüde yararlanmıştı. Ayetleri hadislerle tefsir etme yerine, i'rab durumlarını kelime tahlilleri fikhî hükümlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Tefsirde iki Müellifin mezhebi olan Şafii ön plana çıkmıştır. Tefsirde dikkat çeken önemli husus 'Kılıç âyeti' olarak bilinen, "Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup bunlardan dördü haramdır. İşte bu doğru bir hesaptır. O aylar içinde 'Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek' kendinize zulmetmeyin ve müşrikler sizinle topyekün savaşıyorlar ise siz de onlara karşı topyekün savaşınız ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir."¹³ âyetiyle birçok ayetin neshedildiğini söylemeleridir.

Tefsirde görülen diğer önemli bir özellik de luğat ve nahiv yönünden hayli zengin olmasıdır. İki Müfessir, tefsirlerinde muteber olan görüşlere yer verip, gerekli yerlerde kıraatlardan meşhur olanlara yer vermiş, gereksiz ve faydasız detaydan kaçınarak veciz bir ifade kullanmışlardır.¹⁴

'Celaleyn' Tefsirine Yazılan Bazı Hâşiyeler

- 1) Muhammed Bedruddin Kerhî (v.1006/1597)'nin Mecmeu'l-Bahreyn
- 2) Abdurrahman b. Muhammed el-Fasî (v.1036/1626), hâşiyesi
- 3) Atiyye b. Atiyye el-Burhânî, el-Uchurî (v. 1190/1776), Kitabu'l-Kevneyn en-Neyyireyn fi Helli Elfâzi'l-Celaleyn hâşiyesi
- 4) Şeyh Süleyman Cemaluddin,(v.1204/1789), el-Futuhâtu'l-İlâhiyye hâşiyesi, (Birkaç defa basılmıştır.)
- 5) Muhammed b. Salih es-Sibi'nin (v.1265/1851) hâşiyesi,
- 6) Sa'dullah b. Gulam Kandiharî tarafından yazılan Keşfu'l-Mahcubin âlâ Tefsiri'l-Celaleyn hâşiyesi.
- 7) Şemseddin Muhammed el-Alkamî tarafından telif edilen Kabasu'n-Neyyire âlâ Tefsiri'l-Celâleyn hâşiyesi,

¹³ Tevbe, 9/36

¹⁴ Bkz. Celâleyn, Muk. Zehebî, a.g.e., s.336

8) Abdullah en-Nibrâvî eş-Şafîî, Kurretu'l-Ayn ve Nuzhetu'l-Fevâid hâşiyesi,

9) Aliyyu'l-Kârî'nin (v.1014/1606) Celâleyn hâşiyesi.¹⁵

10) Muhammed Ken'an, Kurretu'l Ayn.

Son olarak da Celâleyn'i tahkik eden Mervân Sevvar tefsirde geçen ve düzeltilmesi gereken bazı yerleri gösteren önemli bir mukaddime sunmuştur. Ancak gösterdiği yerler sınırlı olup gereken değerlendirmelerde de sathı kalmıştır.

Celaleyn tefsirinde görülen hataların çoğu 'İsrailiyât' ile ilgili konulardır. Bunu, iki müfessirin döneminde yaygın olan kültür ve tefsir yöntemine bağlıyoruz.

Bunun yanında, ancak vahiyle bilinmesi mümkün olan bazı konularda hüküm vermek veya detaya girmeyi de hata nedenleri arasında saymak mümkündür.

Âyetlerin sibak-siyakına uymayan yerler, peygamberlerin ismetiyle bağdaşmayan yorumlar da düzeltilmesi gereken hatalardan bazılarıdır.

Celâleyn Tefsirinde görülen sapmaları (inhiraf ve hataları) tahlil ve değerlendirmelerimizde, Kur'an, şahih sünnet ve muteber müfessirlerin görüşlerini esas aldık. Hakkında açık ve kesin nass bulunmayan konularda detaya girmeyi uygun görmedik. Sıralamada Kur'an'ın sûre tertibini esas aldık.

Tefsirde Görülen Sapma/Hata Örnekleri

1-Bakara sûresi, âyet (2/35) tefsiri: "*Biz ey Âdem! Sen ve eşin beraberce Cennete yerleşin. Orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde Cennet nimetlerinden yiyin sadece şu ağaca yaklaşmayın.*"

Es-Suyuti, âyette geçen "ağac"ın buğday ve üzüm ile sınırlandırmıştır.¹⁶

Tahlil Ve Değerlendirme: Ağaç nevinin tespiti konusunda müfessirler arasında çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Üzüm, buğday, incir, hurma, v.s. yorumlar yapılmıştır. Allah ve Resûlu'nun haber vermedikleri etmedikleri bir konuda hüküm vermeye çalışmak

¹⁵ Bkz. Bilmen, a.g.e., II, 887; Zehebî, a.g.e., II, 232; Çelebi, a.g.e., I, 445.

¹⁶ Celâleyn, a, g, âyetin tefsiri

Kur'an'ın maksadı dışına çıkmak olur.

Âlûsî ve Reşid Rıza'nın da belirttikleri gibi bu konuda en uygun olanı, ağacın türünü Allah'a havale etmektir. Ağacı tayin etmenin bir faydası olsaydı Allah onu beyan edecekti. Bizim için önemli olan, Allah'ın herhangi bir ağaç ile Âdem ve Havvâ'yı imtihan etmesidir.¹⁷

2-Bakara sûresi, âyet (73/2) tefsiri: "*Haydi şimdi (öldürülen) adama kesilen ineğin bir parçasıyla vurun.*" dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini gösterir."

Es-Suyutî, âyetin tefsirinde, öldürülmüş adama ineğin dili veya kuyruk sokumu ile vurulunca dirildiğini ve kimin tarafından öldürüldüğünü haber verdiğini ifade etmiştir.¹⁸

Tahlil ve Değerlendirme: Âyetten de açıkça anlaşıldığı gibi kıssanın bu bölümü, Allah'ın ölüleri nasıl dirilteceğini ortaya koymakta ve insanları düşünmeye davet etmektedir. İneğin parçasını tayin etmenin herhangi bir yararı yoktur.¹⁹

3-Bakara sûresi, âyet (2/102) tefsiri "*Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp küfre gitmedi. Lakin şeytanlar küfre gittiler. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Harut ile Marut isimli iki meleğe indirilene öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek herkese biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da küfre girmeyin demeden hiç kimseye (sihri) öğretmezlerdi. Onlar iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür.*"

Es-Suyutî, âyeti tefsir ederken herhangi bir eleştiri veya yorum getirmeden kendinden önceki bazı müfessirlerin görüşlerini aktarmakla yetinmiştir. Rivâyetlerin kritiğini yapacak seviyede olduğunu tahmin ettiğimiz müfessir, kendinden öncekilerin yöntemiyle iktifa etmiştir. Âyet hakkında şöyle demektedir: Yahudiler şeytanların Süleyman (a.s.) zamanında ortaya koydukları sihre tabi oldular. Onlar Süleyman

¹⁷ Âlûsî, Mahmud Şakir, *Ruhu'l Meânî* Beyrut, ts, I, 235; Rıza, Muhammed Reşid Menâr, Beyrut, ts, I, 278.

¹⁸ Celâleyn, a, g, âyet tefsiri

¹⁹ Âlûsî, a.g.e., I, 295; Kasimî, Cemalüddin Mehâsinu't-Te'vil, Beyrut 1997, I, 73

(a.s)'ın vefatından sonra sihir malzemelerini tahtının altında saklamışlardı. Diğer bir iddiaya göre göklerden kaptıkları şeylere yalanlar katacak kâhinlere söylerlerdi. Kâhinler de bunları yayarlardı. Bu da cinlerin gaybı bildikleri kanaatini yaydı. Süleyman (a.s), hayatında onları yanında tutardı. Vefat edince şeytanlar insanlara sihrin yerini haber verdiler. İnsanlar onu çıkarıp sihir olduğunu fark edince şöyle dediler: Süleyman (a.s), bu sihirle size hükmetti. Bunun üzerine insanlar onu öğrenip peygamberlerin öğrettiklerini terk ettiler. Allah (c.c) Süleyman (a.s)'ın sihirbazların iddialarından beri olduğunu haber vermek ve Yahudilerin, "Muhammed(s.a.v) sihirbaz olan Süleyman (a.s)'ı zikrediyor." iddialarını çürütmek için âyeti indirdi.²⁰

Tahlil ve Değerlendirme: es-Suyutî'nin böyle bir yorum getirmesinde herhangi bir art niyet aramak mümkün değildir. O, kendinden önceki tefsir geleneğini aynen devam ettirmiştir. Bundan dolayı onu yermenin herhangi bir faydası olamaz. Âyet, müfessirleri en çok meşgul eden âyetlerden birisidir. es-Suyutî'nin söylediklerini sağlam kaynaklardan doğrulamak mümkün görülmemektedir. İsrailiyyât ve uydurma haberlerden kaynaklanmaktadır.²¹

Çağdaş müfessir Muhammed Cevad Mağniyye, yıllarca aynı âyetin anlamı üzerinde düşündüğünü, mevcut tefsirlerdeki İsrailiyyât ve hikayelerden dolayı tatmin olmadığını, ancak Musul sabık müftüsü Seyyid Abidin'in yorumu ile âyetin gerçek anlamını kavradığını belirtmiştir. S.Âbidin, âyetin tefsirini şöyle yapmaktadır: "Resûlullah dönemindeki Medine Yahudileri kâhinlerin söylediklerine uydular. Özellikle bunlar içinde insan sûretinde şeytan ruhlu Babilli iki haham vardı. Medine'de yaşayan Yahudiler, Süleyman(a.s) zamanında yaşayan ve kendisine komplolar düzenleyen Yahudiler gibi Resûlullah'a da çeşitli komplolar düzenlediler. Yahudilerin Süleyman (a.s) hakkında söylediklerinin tamamı yalan ve iftiraldır. Süleyman (a.s) onlardan beridir. Onlar, ancak uydurdukları yalan ve desiselerdir. Onlar insanlara yalan ve batıl şeyler anlatırlardı.

Babil'de kendilerine takva ve dindarlık süsü veren iki hahama gelince, onlara vahiy namına herhangi bir şey inmemiştir. Öğrendikleri, sadece sihir ve kehânet idi. Kehânet ve nifaklarından dolayı Allah tarafından geldikleri görünümünü vermek, ilimlerinin ilâhî ve kutsal, niyetlerinin de iyi olduğunu göstermek için insanlara şöyle der-

²⁰ Celâleyn, a.g. âyetin tefsiri

²¹ Rıza, age I, 398

lerdi: “Şer’î nikahla evlenmiş çiftleri ayırmak veya evli kadınları yabancı erkeklere hoş göstermek için bu ilmi öğrenmeyin.” İnsanlar ise onlardan koca ile karısının arasını açıp onları ayırdıkları iddia edilen şeyleri öğreniyorlardı. Nitekim insanlar benzer maksatlarla birçok kâhin veya üfürükçüye gider, fakat herhangi bir netice alamıyorlardı. Onlar Allah dilemedikçe hiç kimseye zarar veremiyorlardı. O, sadece gözbağcılık ve aldatmaydı. Meydana geldiği iddia edilen şeyler ise sadece rastlantıdır. Onlar kendilerine zarar veren faydasız şeyleri öğreniyorlardı. Aslında onlar da batılı hakka, yalanı doğruya tercih edenlerin Allah katında herhangi bir değerlerinin olmadığını biliyorlardı. Çünkü onlar kötüyü iyi olana tercih etmişlerdi.”²²

4-Bakara sûresi, âyet(124/2) tefsiri: “*Hani Rabbin İbrahim’i bazı kelimelerle imtihana çekmişti. O da onların hakkını vermişti. Allah şöyle demişti: ‘Seni insanlara önder yapacağım. İbrahim, soyumdan birilerini de deyince Allah ‘benim ahdime zalimler eremezler,’ buyurdu.*”

es-Suyutî,âyetin tefsirinde “*bazı kelimelerle*” ifadesi için, ‘emir ve yasaklar’dır, dedikten sonra, onları da, hac, ağız ve burna su almak, misvak, bıyık kısaltmak, saç taramak, tırnak kesmek, etek ve koltuk altı kıllarını almak, sünnet olmak ve istinca etmek ile tefsir etmiştir.²³

Tahlil ve Değerlendirme: Müfessir, “emir ve yasaklar” demek sûretiyle icmalen âyeti tefsir etmişken, daha sonra fitrattan sayılan bazı hasletleri zikretmekle âyetin anlamını sınırlandırmıştır. Bu da tefsirde zikredilmeyen konuların âyet kapsamı dışında kalma vehmini vermektedir. Âyette geçen “kelimelerin” nelerden ibaret olduğu konusunda hayli görüş ortaya konulmuştur.²⁴

Kur’an ve sahih sünnetin değinmediği bu hususların ‘emir ve yasaklar’ olmaları âyetin sibak ve siyakına daha uygun olur kanaatindeyiz. Zaten es-Suyutî de tefsirin detayına inmeden bu durumu vurgulamıştır. Âyetin vermek istediği mesaj, Allah’ın peygamberi İbrahim (a.s)’e, kavmine tebliğ etmesi için ilâhî emir ve yasaklar verdiğini, onun da onları hakıyla yerine getirdiğini bilmemizdir. Kezâ âyet, peygamberlerin en yakınları da olsalar, zalim olmaları halinde önemli görevlere layık olamayacaklarını ve mezkur yakınlıktan faydalanma-

²² Bkz. M. Cevad Mağniyye,et-Tefsir’ul Kâşif , Beyrut 1990, I, 162-263. Yakın anlamı için Bkz. Kasimî, a.g.e, II, 211

²³ Celâleyn, a. g. âyetin.tefsiri

²⁴ Zemahşerî, Ebu’l Kasim Mahmud b. Ömer Carullah, Keşşaf, Beyrut ts, I, 84

yacaklarını belirtmektedir.

es-Suyutî'nin öne sürdüğü konular ise rüşdüne ermiş bir çocuğun bile yerine getirmede zorlanmayacağı kolay ibadetlerdir. Bundan dolayı âyeti sadece onlarla sınırlandırmak uygun değildir. Çünkü bu konuda ne bir sahih hadis ne de icma mevcuttur.²⁵

5-Bakara sûresi, âyet (2/248) tefsiri: *“Peygamberleri onlara: onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet vardır. Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardı. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alamet vardır”*

es-Suyutî, âyette geçen “et-Tabut” kelimesi hakkında kesin olmayan ve israiliyâttan öteye geçmeyen bazı bilgiler vermektedir. Ona göre ‘et-Tabut’, Allah’ın Adem (a.s)’e indirdiği ve içinde peygamberlerin resimlerinin bulunduğu bir sandıktır. Bu sandık onlarda kalmaya devam etti. Daha sonra Filistinliler tarafından kendilerinden zorla alındı. Savaşlarda teberrük maksadıyla askerin önünde taşınıyordu. Onunla teselli ve huzur bulmaya çalışıyorlardı.²⁶

Tahlil ve Değerlendirme: Gaybî konularda tahmin yürütmekten öteye geçmeyen bu yaklaşımların herhangi sağlam bir delili bulunmamaktadır. Âlûsî'nin de belirttiği gibi, Arapça’da “et-Tabut” un geldiği en yakın anlam, Tevrat papirüslerini içinde taşıyan bir sandıktır.²⁷

6-Al-i İmrân sûresi, âyet (3/93) tefsiri: *“Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in (Yakub'un kendisine haram kıldıkları dışında yiyeceğin her türlü İsrailoğullarına helal kılındı.”*

es-Suyutî, Hz. Yakub (a.s)’ın yakalanmış olduğu siyatik hastalığından iyileşmesi halinde deve etinden yemeyeceğine yemin etti. İyileşince de deve etinin İsrailoğullarına haram kılındığını kaydetmiştir.²⁸

Tahlil ve Değerlendirme: Yukarıdaki yoruma göre, İsrailoğullarına haram kılınan yiyecekler cümlesinden deve eti, ciğer ve böbrek-

²⁵ Rıza, age, I, 455

²⁶ Celâleyn, a.g.a.t

²⁷ Âlûsî age, II, 198

²⁸ Yakın ifadeler için bkz. Taberî, Ebu C’âfer Muhammed b.Cerir b. Yezid, Câmîu'l- Beyân fi Tefsiri'l Kur'an, Beyrut 1992, III, 351

ler, işkembe ve deve s¼t¼ v.s zikredilmektedir. Kur'an'dan anlaşılan ise İsrailoğullarına haram kılınan yiyecekleri iki kategoride incelemek m¼mk¼nd¼r.

a) Tevrat hen¼z nazil olmadan Yakub (a.s)'un nefesine haram kılmasıyla haram kılınanlar.

b) G¼nahlarından dolayı Allah'ın Tevrat'ta onlara haram kıldığı şeyler. Nitekim bu durum şu âyette açıkça ifade edilmiştir: *“Yahudilerin zulm¼ sebebiyle bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız yollar ile kendilerine daha önce helal kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.”*²⁹

İsrailoğullarına haram kılınanların t¼m¼n¼ “deve etiyle” sınırlandırmanın herhangi sağlam bir delili bulunmamaktadır.

7-A'raf s¼resi, âyet (7/145) tefsiri: *“Nasihât ve her şeyin açıklanmasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık.”* âyetinin tefsirinde takip ettiği y¼nteme paralel olarak, İmam es-Suyut¼, burada da gaybe ait bazı açıklamalarda bulunmuştur. Levhaların Cennet ağaçları ve zeberced ve z¼mr¼tten olduğunu ve sayılarının da 7 veya 10 olduğunu belirtmiştir.³⁰

Tahlil ve Değerlendirme: İmam es-Suyut¼'nin beyan ettiği konular her ne kadar aklın reddetmeyeceği hususlardan ise de bunu destekleyecek herhangi bir nassa sahip değiliz. Zaten levhaların niteliğini bilmenin herhangi bir yararı da yoktur. Çünkü bunların detayında herhangi bir yarar olsaydı vahiyle açıklanacaktı. Kur'an'ın t¼m¼nde olduğu gibi âyetin teması ve vereceği mesaj önemlidir. O da levhalarda insanlara yetecek kadar bilginin bulunmasıdır.

8-Yusuf s¼resi, âyet (12/23) tefsir: *“Yusuf'un evinde kaldığı kadın onun nefisinden g¼nl¼n¼ tatmin etmek istedi. Kapıları kilitledi. “Haydi gel” dedi. Yusuf Allah'a sığınırım. Rabbim beni g¼zel bir barınağa kavuşturmuştur.”*

Birçok m¼fessir gibi es-Suyut¼'de Yusuf (a.s)'un krala “Rabbim” diye hitab ettiğini kaydetmiştir.³¹

Tahlil ve Değerlendirme: B¼yle bir tefsir İslam'ın tevhid aki-

²⁹ Nisa, 4/16; Mervan Sevvâr, *Celâleyn Muk.* Beyrut ts. s.4

³⁰ *Celâleyn*, a.g âyetin tefsiri

³¹ *Celâleyn*, a.g âyetin tefsiri

desiyle bağdaşmamaktadır. Zira Resûlullah(s.a.v), insanlara “Rabbim” diye hitab edilmesini yasaklamıştır.³²

Kuşeyrî, âyette geçen ‘er-Rab’ konusunda şunları der: Yusuf (a.s) ‘O, Rabbimdir.’ demekle gerçek mabud olan Allah’ı kasetmiştir. Zira O’nu zindandan kurtaran ve kralın kalbine sevgisini atan Allah Teala’dır. Bundan dolayı O’na isyan etmesi asla uygun olmazdı.³³

9-Yusuf sûresi, âyet (12/24) tefsiri: “*And olsun ki kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmışti.*” es-Suyuti, âyetin tefsirinde, Yusuf (a.s)’un kadının arzu ettiği gibi onunla cima etmeyi arzuladığını kaydetmiştir.³⁴

Tahlil ve Değerlendirme: Kur’an’da birçok yerde övülen peygamber Yusuf’un ismet sıfatını zedeleyen bu görüşe katılmak mümkün değildir. İbn Abbas’tan nakledildiği iddia edilen; ‘O’na Yakub (a.s) göründü, eliyle göğsüne vurunca şehveti parmaklarından döküldü.’ rivâyeti de israiliyâttandır.³⁵

Müfessir Razî, mesele üzerinde detayla durmuş ve Yusuf (a.s) hakkında söylenen tüm iddiaları çürütmüştür. Şunları kaydetmiştir (özetle): Zina en büyük günahlardandır. Emanete hıyanet etmek de bu tür günahlardandır. Kral’ın Yusuf (.a.s)’a yaptığı onca ikram ve iyiliğe karşı onun eşi hakkında en kötü eyleme teşebbüs etmesi, değil bir peygambere, Allah korkusuna sahip sıradan bir insana bile yakışmamaktadır. Çünkü Yusuf (a.s) onun sarayında ve gözetiminde yetişmişti. Bundan dolayı Yusuf.(s.a)’a nisbet edilen çirkin eylem en günahkâr insana bile nisbet edilseydi yine çok büyük bir şenaat sayılacaktı. Birçok âyet, Yusuf’a nisbet edilen çirkin eylemi reddetmektedir. “*İşte böylece biz kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (ona delillerimizi gösterdik)*”³⁶

Çirkin eyleme teşebbüs etmesi, Allah’ın kendisi için murat ettiği makamla da bağdaşmamaktadır. Peygamberler, kendilerinden sadır olabilecek en ufak bir zelle için bile pişmanlık duyup tövbeye yönelir-

³² Müslim, Elfaz, 14-15, Ahmed b. Hanbel (Müsned), 2; Tirmizi Zühd, 61; İbn Mace, Fiten, 12; Dâ.rimî, Rikak, 4.

³³ Kuşeyrî, Abdülkerim Hevezan b.Abdulmelik b. Talha, *Letâifu’l-İşârât*, Mısır 1981, I,179.

³⁴ Celâleyn, a.g.âyetin tefsiri

³⁵ Bkz. Mervan Sevvâr, age, s.6

³⁶ Yusuf, 12/24

lerdi. Yusuf (a.s) böyle bir şeye girişmediğine göre onun hakkında ortaya atılan iddiaların da uydurma olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadın kendisinin Yusuf (a.s)'a sarkıntılık ettiğini³⁷ itiraf etmişti. Kur'an, Yusuf (a.s)'un kadının bu tavrı karşısında iffetini muhafaza ettiğini beyan etmektedir.³⁸ Bunun yanında Kur'an O'nu "ihlâsa erdirilmiş kul" olarak nitelendirmektedir.³⁹ Yusuf (a.s), nübüvvet makamına herhangi bir hâlel getirmemek için zindana girmeyi tercih etmiştir.⁴⁰

10-Yusuf sûresi, âyet (12/53) tefsiri: "*Nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder...*" es-Suyutî, âyette geçen ifadenin Hz. Yusuf'un sözü olduğunu ifade etmiştir.⁴¹

Tahlil ve Değerlendirme: Böyle bir yaklaşım âyetin sibakıyla bağdaşmamaktadır. Zira önceki iki âyet tamamıyla kadının sözlerini nakletmektedir. Kadın, yaptığı hatadan dolayı nefisini yermiş ve yapmış olduğu hatayı itiraf etmiştir. İbn Kesir, âyetteki ifadenin Yusuf (a.s)'ın değil kadının olduğu konusunda bir risalenin yazıldığından bahseder.⁴²

11. Kehf sûresi, âyet (18/74) tefsiri: "*Yine yürüdüler nihayet erkek bir çocuğa rastladıklarında (Salih adam) hemen onu öldürdü.*" el-Mahallî, bu âyetin tefsirinde gaybî bazı tahminlerde bulunmuştur. Çocuğun güzel yüzlü oluşundan, onu yani üzerine yatırıp bıçak ile başını koparıp, duvara vurmak sûretiyle öldürdüğünden bahsetmektedir.⁴³

Tahlil ve Değerlendirme: Bu yorum da sadece gaybî bir konu hakkında tahminde bulunmaktadır. Öldürülme biçiminin detayında herhangi bir yarar olsaydı kuşkusuz Allah bahsedecekti. Keyfiyeti Allah'a havale etmek en sağlam yoldur.⁴⁴ Sağlam delil olmadan böyle

³⁷ Yusuf, 12/26

³⁸ Yusuf, 12/36

³⁹ Yusuf, 12/24

⁴⁰ Bkz. Razi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b.Hüseyin b.Hasan, *Mefatihü'l Gayb*, Tahran .ts. IV, 440-441

⁴¹ *Celâleyn* a.g. âyetin tefsiri

⁴² Bkz. İbn Kesir, İmâduddin Ebi'l Fidâ İsmail, *Tefsiru Kur'ani'l Azim*, Beyrut, 1985 II, 780; S. Kutub, *Fi Zilali'l Kur'an*, Beyrut 1993, IV, 1995; Zuhayli, *Vehbe el-Tefsiru'l-Münir*, Beyrut, 1994, XIII, 5

⁴³ *Celâleyn*, a.g.âyetin tefsiri

⁴⁴ Bkz. İbn Kesir *age*, I, 160; Mervan Sevvar, *age*, s.4

konularda hüküm verilmez.

12-Enbiyâ sûresi, âyet (21/105) tefsiri: “*And olsun ki zikirden sonra Zebur’da ‘yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır,’ diye yazmış-tık.*” el-Mahallî, âyette geçen “el-Arz” kelimesini “Cennet” ile tefsir etmiştir.⁴⁵

Tahlil ve Değerlendirme: Âyette geçen “el-Arz” kelimesinin “Cennet” değil, yeryüzü olduğu birçok delille desteklenmektedir. Âyet, iman edip salih amel işleyenlerin yeryüzüne hakim olacaklarını göstermektedir.⁴⁶ Nitekim bu görüşü destekleyen birçok âyet ve hadis bulunmaktadır.

Âyetler:

1-“*Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, onları da yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm’ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve korku döneminden sonra bunun yerine onlara güven sağlayacağını va’d etti.*”⁴⁷

2-“*O, müşrikler hoşlanmasalar da dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resülünü hidâyet ve Hak din ile gönderendir.*”⁴⁸ Âyet, istikbalin İslâm’ın olacağını ve bütün dinlere üstünlük sağlayacağını müjdelemektedir. Bazılarının iddia ettiği gibi bu üstünlük Asr-ı saadet ve ondan sonra gelen belirli bir döneme ait değildir. Bu dönem müjdenin bir cüz’üdür.⁴⁹

3-“*Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık.*”

⁵⁰ İbn Abbas, mezkur âyette geçen “el-Arz” kelimesini ‘kuffarın egemen oldukları topraklar’ ile tefsir edip müslümanların idaresine geçeceğini savunmuştur.⁵¹ Merhum S. Kutub da, âyette söz konusu olan yeryüzünün varisleri hakkında şunları demektedir: Adem (a.s) yeryüzünü onarmak, ıslah etmek, geliştirmek, ve içindeki servet ve hazineleri değerlendirmek için gönderildi. Allah, insanlara yeryüzünü

⁴⁵ Celâleyn a.g. âyetin tefsiri

⁴⁶ İbn Âşur, Muhammed, *et-Tahrir ve’t-Tenvir*, Libya, ts, IXXX, 162

⁴⁷ Nur, 24/55

⁴⁸ Tevbe, 9/33

⁴⁹ Elbânî, Muhammed Nasiruddin, *Silsiletu’l-Ahâdisi’s-Sahihâ*, Beyrut, 1985, I,6

⁵⁰ A’raf, 7/137

⁵¹ Kurtubî, *age* IX, 349; Âlûsî, *age*, XVII, 104

onarmaları için iman ve salih amellerden oluşan bir nizam emretmiştir. Resûlullah'a gönderilen son mesajda bu nizam detayla açıklanmıştır. Yeryüzünün imarı ve islahı, içindeki servet ve madenleri işlemekten ve değerlendirmekten ibaret değildir. Bununla beraber asıl gaye için vicdanen de olgunlaşması gerekmektedir. Bu sayede insan saldırgan bir vahşi olmaktan kurtulacaktır. Yeryüzünde dengeyi sağlamak için zaman zaman kuvvetler çatışması olmuş, zalim, barbar ve zorbarlar, yeryüzünün idaresini ellerine geçirmişlerdir. Bu da sünnetullahın gereğidir. Son değişiklik ve veraset ise iman ve iyi amelleri bir arada bulunduracak olan salih kulların olacaktır.⁵²

Sağlam Haberler:

1-"Allah yeryüzünü bana dürdü. Doğusuyla batısını gördüm. Ümmetimin hükümranlığı her tarafa ulaşacaktır."⁵³

2-"İslam dini gece ve gündüzün hakim olduğu her yere ulaşacaktır. İslam köy, kent, çadır tüm yerleşim alanlarına girecektir. Bu sayede İslam ve mü'minler izzet bulacak küfür ve inkar edenler ise zelil olacaklardır."⁵⁴

3-Ebu Kabil anlatıyor: Bizler Abdullah b. Amr b. el-As'ın yanında bulunuyorduk. Kendisine Roma ve İstanbul'dan hangisinin önce fethedileceği soruldu. Hemen zincirle kapatılmış bir sandık getirdi ve içinden yazılı bir metin çıkardı ve şunları söyledi: Biz Resûlullah'ın yanında bulunuyorduk. Herkes bir şeyler yazmak ile meşgul idi. Kendisine de aynı soru soruldu. Resûlullah şöyle dedi: İlkın Herakliyus'un şehri İstanbul fethedilecek"⁵⁵ İstanbul'un fethiyle Resûlullah'ın vermiş olduğu müjdenin bir bölümü gerçekleşmiş bulunmaktadır.⁵⁶

4-"Resûlullah zulüm ve tuğyandan sonra risâlet yöntemi ile kurulacak bir hilafet döneminden bahsetmiştir."⁵⁷

Netice: Birçok âyet e sağlam haber, el-Mahallî 'yorumunun aksine iyi amel ve iman sahibi mü'minlerin hem yeryüzü idaresine hem

⁵² S. Kutub, age, I, IV, 240; M. Cevad Mağniyye, age, V, 302

⁵³ Müslim, Fiten. 19, Ebu Davud, Fiten, 1, İbn Mace, Fiten, 9

⁵⁴ İbn Hibban, Sahih bir senedle ve 1632 nolu hadis olarak zikretmiştir.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, XXII, 167; Dârimî, 1/126

⁵⁶ Bkz. Elbânî, a.g.e., s.8

⁵⁷ Elbanî, a.g.e., s.8

de Cennet yurduna varis olacaklarını desteklemektedir.

13-Hac sûresi, âyet (22/152) tefsiri: “Biz senden önce hiçbir resül ve nebi göndermedik ki O bir şey dilediğinde şeytan onun düşünce dileği içine bir şey atmış olmasın. Ama Allah Şeytan’ın attığını siler, sonra kendi âyetlerini muhkemleştirir. Allah Alimdir, Hakimdir.” el-Mahallî, âyeti tefsir ederken, Kur’an’ın muhafaza edilmiş olmasını tartışılır hale getirmiştir. Âyeti şöyle tefsir etmiştir: Bir resül veya nebi kıraata başlayınca, Şeytan, resül’ün kıraatı arasına bir şeyler ilave eder. Nitekim, Resûlullah, Kureyş’ten bir cemaat huzurunda Necm sûresinden “Gördünüz mü Lât ve Uzza’yı ve Üçüncüleri olan ötekini, Menât’ı”⁵⁸ âyetini okuyunca, Şeytan Resûlullah’ın haberi olmadan, “Şu ilk Garanikler var ya onların şefaatharı umulur.” cümlelerini ilave etmiştir. Kureyş de bu duruma sevinmişti. Daha sonra Cibril Resûlullah’a Şeytan’ın yaptığını haber verdi.⁵⁹

Tahlil ve Değerlendirme: Makalemizde, Celâleyn tefsirinde tespit edebildiğimiz en fahiş hata budur. Buna göre (hâşâ) Resûlullah’ın haberi olmadan Şeytan, Kur’an’a bir şeyler eklemiştir. Resûlullah da onu Kur’an olarak okumuştur. Her haliyle uydurma olan bir rivâyetin zındıklar tarafından uydurulduğu kesindir. Müfessirlerin büyük ekseriyeti onu reddetmiş ve ona gereken cevapları vermişlerdir. Zira;

1-Resûlullah’ın putlara ta’zim ettiğini savunmak küfrü gerektirir.

2-Böyle bir inanç peygamberlerin ismet sıfatını ortadan kaldırmaktadır.

3-Uydurma rivâyete göre başta Kur’an olmak üzere tüm vahyin güvenilirliği ortadan kalkar. Selman Rüşti ve benzerlerinin Kur’an hakkındaki iftiraları doğrulanmış olur.

4-Şeytan, mü’minlere saltanat kuramazken nasıl Peygambere kurar? Celâleyn’in ulaşabildiğimiz el-Cemel ve es-Sâvî haşiyeleri rivâyeti “zındıkların uydurması”⁶⁰ olarak nitelendirmişlerdir.

⁵⁸ Necm, 53/19-20

⁵⁹ Celâyeyn, a.g.âyetin tefsiri

⁶⁰ es-Savî, Ahmed b. Muhammed, Haşiyeye alal Celâleyn, Mısır, ts, III, 88; Cemel, age, III, 174

Razî de, rivâyet için “batıl, uydurma” ifadesini kullanmıştır.⁶¹

Âyetin doğru ve toplu anlamını şöyle vermek mümkündür: ‘Her resul ve nebi ümmeti için hayır, iman, salah ve başarı diler. Bu her peygamberin en büyük arzusudur. Şeytan ise peygamberlerin kalplerine her türlü vesvese ve desiseyi ilka etmek ister. Allah müminlere merhamet eder ve kalplerinden küfür ve vesveseleri siler. Onun yerine tevhidî yerleştirir. Münafıkların kalpleri ise vesveselerle feveran devam eder’.⁶²

14-Şuarâ sûresi, âyet (26/189) tefsiri: “Velhasıl onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. Gerçekten o muazzam bir günün azabı idi.” el-Mahallî, âyette geçen ‘gölge gününün azabını tefsir ederken şöyle demiştir: O, çok şiddetli bir sıcaklıktan sonraki buluttur. Onlara ateş yağdırıp onları yaktı.⁶³

Tahlil ve Değerlendirme: Gaybî bir konu hakkında bir nevi hüküm verme olan bu yorum hakkında İbn Abbas şöyle demektedir: Kim sana gölge gününün azabından bahsederse onu tasdik etme. İbn Abbas, azap ile ilgili tüm rivayetleri reddetmekte ve Allah’a havale etmektedir.⁶⁴

15-Neml sûresi âyet (27/23) tefsiri: “Gerçekten onlara (Sebe’lilere) hükümdarlık eden kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım.” el-Mahallî, âyette geçen büyük tahttan bahsederken şunları söyler: Tahtın boyu 80 , eni de 40 zira’ idi. Altın ve gümüşten yapılmıştı. İnci, kırmızı yakut, yeşil zebced ve zümrüt ile süslenmişti. Ayakları da kırmızı yakut, yeşil zebced ve zümrüttendi. Yedi kapısı vardı. Her bölümünde kapanabilen bir kapı vardı.⁶⁵

Tahlil ve Değerlendirme: İsrailiyât oldukları açıkça belli olan bu vasıfları sıralamanın herhangi bir yararı düşünülemez. Âyetin asıl teması o asırda bir kraliçenin sahip olduğu imkanları ortaya koymaktır. Nitelenen şekliyle bir tahtın taşınması, hareket ettirilmesi gerçekten zor bir durumdur. Onu nitelemeye çalışanlar “büyük taht” ifadesinden hareketle bazı rakamlar vermeye çalışmışlardır. Müfessir,

⁶¹ Râzî, age,VIII, 237.

⁶² Keşmirî, Feyzdu’l-Bârî alâ Şerhi’l-Buharî, Beyrut ,ts, I, 208, Mağniyye,age, V, 340

⁶³ Celâleyn, a.g.âyetin tefsiri

⁶⁴ Âlûsî, age, IXX, 120

⁶⁵ Celâleyn a.g.âyetin tefsiri

Âlûsî'nin de ifade ettiği gibi tahtın mahiyetini, evsafını, Allah'a havale etmek en doğru yoldur.⁶⁶

16-Neml sûresi, âyet (27/35) tefsiri: “*Ben şimdi onlara bir hediye göndereceğim de bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler.*” el-Mahallî gönderilen hediye türü konusunda hayli eşya ismi zikretmiştir. Bu cümleden, 1000'er adet erkek ve kadın hizmetçi, altından yapılmış 500 kerpiç, cevherler ile süslenmiş bir adet taç, misk, amber ve daha nice şeyler... Bir elçiyle mektup göndermiştir. Durumu fark eden Hüdhüd hemen Süleyman (a.s)'a haberi ulaştırır. Süleyman (a.s) altın ve gümüşten kerpiçler yapılmasını emreder. Yanından başlamak üzere 9 fersahlık bir alanın döşenmesini söyler. Meydanında altın ve gümüş kerpiçlerle ihata edilmesini emreder. Sonra da sahanın iki yanından deniz ve kara cinlerinden en güzel olanlarının gelmelerini emretmiştir.

Tahlil ve Değerlendirme: Bu rivayetler, eski İran şahlarıyla, Roma imparatorlarının vurgunlarını canlandıran israiliyyâtandır. İnsanlara sade hayatı ve dünyanın geçiciliğini anlatan peygamberlerin bu tür savurganlığa girmeleri risâlet ahlakıyla bağdaşmamaktadır. Sahih-zayıf hiçbir dayanağı olmayan bu rivayetler hakkında İbn Kesir, “Onların çoğu israiliyyâtan öteye geçmez.”⁶⁷ ifadesini kullanmıştır. Kasimî de, “Ehl-i kitabtan gelmiş asılsız ve uydurma rivayetlerdir.”⁶⁸ demek sûretiyle ona yakın bir ifade kullanmıştır.

17-Neml sûresi, âyet (27/44) tefsiri: “*Ona 'köşke gir' dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman bu billurdan yapılmış şeffaf bir zemindir dedi.*” el-Mahallî, âyette geçen köşk hakkında şunları demektedir: O kırmızı ince camdan yapılmış bir saraydı. Altından, içinde balık bulunan hoş bir ark akıyordu. Süleyman (a.s)'a, ‘Onun ayakları merkep ayaklarını andırıyor.’ denilince adı geçen sarayı yapmaya karar verdi.⁶⁹

Tahlil ve Değerlendirme: Söz konusu saray hakkında söyleyenler, peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. İsrâf ve şaşaadan öteye geçmemektedir. Onları doğrulayacak hiçbir sağlam delile sahip değildir.”⁷⁰ “Çoğu, Kitap ehlinden alınmış asılsız ve uydurma nakiller-

⁶⁶ Âlûsî, age, IXX, 190

⁶⁷ İbn Kesir, age, III, 600

⁶⁸ Kasimî, age, VIII, 4670

⁶⁹ Celâleyn.a.g.e.âyetin tefsiri

⁷⁰ Mervan Sevvar, age,, Muk.s.4

dir”⁷¹.

18-Ahzab sûresi, âyet (33/37) tefsiri: “Resûlüm, hani, Allah’ın nimet verdiği senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye eşini yanında tut. Allah’tan kork diyordun. Allah’ın açığa vuracağı şeyi insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah’tır. Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikahladık ki evlatlıkları karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde mü’minlere bir güçlük olmasın. Allah’ın emri yerine getirilmiştir.”⁷²

el-Mahallî de birçok müfessir gibi, (Örnek olarak ,Beyzâvî, Neseî, İbn Atiyye, es-Sâvî tefsirleri zikredilebilir.) âyeti tefsir ederken risâlet makamıyla bağdaşmayacak yorumlarda bulunmuş ve asılsız rivayetler getirmiştir. Kendinden önceki müfessirlerin söylediklerinin aynısını herhangi bir eleştiri ve düzeltme getirmeden almıştır. Yukarıda geçen âyetin tefsirinde el-Mahallî şunları der: Resûlullah henüz Zeyneb, Zeyd tarafından boşanmazken onun sevgisini içinde gizliyordu.⁷³

Tahlil ve Değerlendirme: Hasan Basrî, âyeti, Resûlullah’a inmiş ‘en ağır âyet’ olarak değerlendirir.⁷⁴ Bundan dolayıdır ki birçok oryantalist tarafından istismar edilmiş ve ‘peygamberlerin aşkı’ diye ilhâdî kitaplar yazılmıştır. Zaten oryantalistlerin en büyük referansları, İsrailiyâta dayalı bir takım rivâyetler ve asılsız haberlerdir. Bu bağlamda ikisini vermekle iktifa ediyoruz. İbn Atiyye’ye göre, Resûlullah ,Zeyd’i evinde ziyaret etmiş, Zeyd evde yokmuş ve o esnada Zeyneb’i uygun olmayan bir vaziyette görmüş ve onu sevmiştir.⁷⁵

Beyzâvî ise, Resûlullah, Zeyneb’i Zeyd’e nikahladıktan sonra görmüş ve (sevgisi) gönlüne düşmüştü. Durumu fark eden Zeyd, Resûlullah’a gelip onu boşamak istemiş.⁷⁶ demektedir.

Bu ve benzer rivâyetlerin asılsız olduğu ortada iken tefsirlerde bunlara yer verilmesine anlam vermek güçtür. Çünkü tefsirlerde (rüviye) rivâyet edildi.

⁷¹ Kasimî, age, VIII, 4670

⁷² Ahzab, 33/37

⁷³ Celâleyn.a.g.âyetin tefsiri

⁷⁴ İbn Atiyye, age, IV, 386

⁷⁵ İbn Atiyye a.g.y

⁷⁶ Beyzâvî, Nureddin Abdullah b Ömer Envâru’t –Tenzil ve Esrâru’t -Te’vil, Beyrut 1990, III, 187

(kîle) dendi. şeklinde ifade edilmiştir ki bu ifadelerin ne zayıf ne de sahih bir senedi vardır.

Söz konusu rivâyetler Resûlullah (s.a.v)'ın ismetini zedelemekte. ve evli olan bir çiftin evliliklerine son vermektedir. İşte bu asılsız rivayetlere göre Zeyneb, Resûlullah'ın kendisini sevdiğini hissedince Zeyd'den nefret etmeye başlamış, Zeyd durumu fark edince onu boşamak istemiştir. Bunu ne akıl ne de nakil ile izah etmek mümkündür.

Konu hakkında sağlam rivâyetler şöyle özetlenebilir: Zeyd b. Harise, henüz azat edilmemiş bir köleydi ve Resûlullah'ın yanında bulunuyordu. Babası gelip oğlunun azat edilmesini istedi. Resûlullah onu azat etti ve gidip gitmeme konusunda onu serbest bıraktı. Zeyd, Resûlullah'ın yanında kalmayı tercih etti. Resûlullah ,onu evlatlık edindi. Arap geleneğine göre evlatlık çocuklar, nesepten çocukların tüm haklarına sahip bulunuyorlardı. Varis oluyorlar ve mahremleriyle evlenemiyorlardı. Allah bu adeti kaldırmak istedi. Bu da azat edilmiş bir köle olan Zeyd ile güzellik ve soyu ile şöret bulmuş Zeyneb'in evliliğiyle tecelli edecekti. Zeyneb'in annesi Âmine Resûlullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in kızıydı. (Yani halasının kızı oluyordu.) Resûlullah ikisini evlendirdi. Fakat ikisinin konumu değişik olduğu için evlilik fazla sürmedi. Çocukları da olmadı. Aralarında geçimsizlik baş gösterdi. Sert mizaçlı Zeyneb kendisini kocasından daha imtiyazlı görüyor ve onu incitiyordu. Bu durumdan rahatsız olan Zeyd, eşini boşamak istedi. Resûlullah'a durumu arz etti. Ailenin yıkılmaması için defalarca Zeyd'e "Karını yanında tut onu boşama Allah'tan kork" dedi. Bütün çabalara rağmen ayrıldılar. Allah Teala bir cahiliye adeti olan evlatlığın boşanmış karısıyla evlenmeme geleneğini bozmayı ve bunu Resûlullah ile evlatlığı Zeyd'in boşanmış ve iddeti bitmiş, eski eşiyile gerçekleştirmek istemişti. Resûlullah'a durum Allah tarafından bildirilince onu açığa vurmamak istemiyordu. Allah bunu açıklamasını emredince durum ortaya çıktı ve bu vesile ile bir cahiliye adetine son verilmiş oldu.⁷⁷

Buna göre âyetin toplu manası şöyle olur: "Ey Resûlüm şunu hatırla; Sen Allah'ın kendisini İslam ile şereflendirdiği, senin de onu azat edip terbiye ettiğin Zeyd'e 'eşin Zeyneb'i yanında tut; onu boş-

⁷⁷ Bkz. İbn Âşur, age, IXII, 31; Mağniyye, age, VI, 220-221; Ateş, Kur'an'ı Kerim Tefsiri, İst. 1990 IV, 2069; Hicazi, et-Tefsiru'l-Vadih, Mısır 1970, c.3/Cüz, 21, s.20

ma, Allah'tan kork. Aranızdaki geçimsizliğe sabret' diyordun. Zeyd'in, Zeyneb'i boşayacağı ve eşin olacağı konusunda Allah'ın sana bildirdiğini insanlara açmaktan korkuyordun. Oysa Allah durumu açığa çıkaracaktı. Sana zor gelse de insanlardan bu konuda çekinmenin bir anlamı yoktur. Allah herkesten çok korkulmaya layıktır. Zeyd, tamamıyla onu boşayınca, cahili bir geleneği ortadan aldırma için Zeyneb'i seninle evlendirdik. Böylece evliliğiniz kötü bir adetin kaldırılmasına örnek oldu. Artık müslümanlar eski evlatlıkların boşanmış eşleriyle evlenebileceklerdir. Allah'ın dilediği mutlaka yerine gelecektir.⁷⁸

19-Yâsin sûresi âyet (36/55) tefsiri: “*O gün cennet halkı bir uğraşı içinde eğlenip ferahlanacaklardır.*” el-Mahallî, âyetin tefsirinde ‘uğraşayı’, ‘bekâretin bozulması’ olarak tefsir etmiştir.⁷⁹

Tahlil ve Değerlendirme: Böyle bir yaklaşım Cennetin sayısız ve sınırsız nimetlerini sınırlandırmak ve daraltmaktan başkası değildir. Böyle gaybî meselelerde açık nass olmadan hüküm verilmez.⁸⁰

Cennet nimetlerinin nasıl olacağını en güzel ifade eden şu kutsî hadistir:

“ Ben iyi kullarım için öyle şeyler hazırladım ki onu ne gözler gördü, ne kulaklar duydu, beşerin hatırından da geçmedi.”⁸¹

20-Sâd sûresi âyet (38/21-22-23) tefsiri: “*Ey Muhammed sana davacıların haberi ulaştı mı? Mabedin duvarına tırmanıp, Davud'un yanına girmişlerdi de Davud onlardan korkmuştu. 'korkma' biz birbirine hasım iki davacıyız aramızda adaletle hükmet. Haksızlık etme bize doğru yolu göster dediler. (Onlardan biri şöyle dedi.) 'Bu kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var benimse tek koyunum var. Böyle iken onu da bana ver, dedi ve tartışmada beni yendi'. Davud 'and olsun ki senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortaklardan birçoğu birbiri aleyhine haksızlık ve zulme sapar, iman edip iyi işler yapanlar böyle değildir. Ama onlar da pek azdır.'* Davud kendisini imtihan ettiğimizi düşündü. Hemen Rabbinden af diledi. Rukûâ giderek yerlere eğildi ve Allah'a yöneldi.”

⁷⁸ Heyet, el-Muntehab mine'l-Kur'ani'l-Kerim Mısır, 1998, s.568.

⁷⁹ Celâleyn a.g.âyetin tefsiri

⁸⁰ Âlûsî, age, XX,34.

⁸¹ Buhari, Tevhid, 35, Müslim, İman, 312.

el-Mahallî'nin âyetleri tefsir biçimi, art niyetli kişilere malzeme teşkil edecek kadar sakıncalıdır. İlhadi yayın yapan bazı iletişim araçlarının maksatlı ve ödüllü şu sorularıyla karşılaşınca, İsrailiyyâtın İslamî toplumundaki olumsuz etkilerini daha iyi kavramaya başladık. Soru dinleyici ve izleyicilerine şöyle ulaştırılıyordu: "Peygamberdir. Emri altındaki komutanın hanımı hoşuna gittiği için, onunla evlenmek istemiş ve çareyi onu savaşa gönderip öldürtmede bulmuştur. Savaşta öldürülen komutanın dul kadınıyla evlenen peygamberin ismi ne?"

Asılsız rivâyetler, İslâm ile mücadelede en büyük malzemeyi oluşturmaktadır.

Şimdi de Celâleyn tefsirinde geçen rivâyet ile radyodaki ödüllü soruyu karşılaştıralım. El-Mahallî, yukarıda geçen âyetlerin tefsirinde şunları demektedir: "Davut (a.s)'un 99 karısı vardı, tek karısı olan Ureyyâ adındaki şahsını de istedi, alıp onunla evlendi ve onunla gerdeğe girdi.⁸²

Tahlil ve Değerlendirme: İslam akidesine tamamen ters düşen bu israiliyyât oryantalistlerin en çok kullandıkları malzemelerdendir. Allah'ın gönderdiği peygamber olacak hem de tam 99 karısı olacak, onlarla yetinmeyecek arkadaşlarının namusuna göz dikecek ve en sonunda da onu da alacaktır..⁸³

Müfessirler, bu asılsız iddiaları şiddetle reddetmişlerdir. Celâleyn hâşiyelerinden es-Sâvî, iddiaya herhangi bir eleştiri getirmezken, el-Cemel hâşiyesi onun için, 'yalan', 'buhtân,' 'uydurma', 'aldatma', 'akıl ve fitratın tiksindiği bir hikâye' ifadelerini kullanmıştır. Böyle hikâyeleri değil insanların, dünya-ahiret öncüleri peygamberler için kullanmak, mürüvvet ve haya sahibi sıradan insanlara bile nispet etmek kabul görmez.

Hikâyenin ayrıntılarına giren bazı müfessirler hikâye kahramanının ismini "Üreyya" olarak vermektedirler. Hatta daha iğrenç olanı Davud'un onun hanımına aşık olduğunu, onu alma fırsatını bulmak için savaşa gönderdiğini ve savaşta öldürülünce de aldığını yazmaktadırlar.⁸⁴

Adam öldürmeye sebebiyet ve karısına göz dikme, tüyler ürperten iki suçtur. Bu eylemleri işleyen kişilere insanların güveni nasıl

⁸² Celâleyn a.g.âyetin tefsiri

⁸³ el-Cemel age, III, 562, es-Sâvî, age, III, 295

⁸⁴ Kurtubî, age, XV, 166

olacak, onların hareketleri insanlara ne şekilde örnek olacak? Vahyi insanlara nasıl ulaştırabileceklerdir? Vahyin güvenilirliği nasıl ispatlanabilecektir.? Zaten âyetlerde de kadınlardan herhangi bir bahis yoktur. Âyetlerin işlemek istediği tema şudur: Davud(a.s) namazgahında ibadetle meşgul iken aniden duvardan atlayan iki kişiyle karşılaşır. Zamansız geldikleri için onlardan kuşku duymaya başlar. Âyetlerde gelenlerin iki melek olduğuna dair de herhangi bir işaret yoktur. Kendilerinden endişelendiklerinin farkına varan şahıslar onu yatıştırmaya çalışmışlar ve bir dava için yanına geldiklerini söylemişlerdir. “*Bizim aramızda adaletle hükmet, hakkı söyle ve doğrudan sapma.*” Daha sonra onlardan biri, ‘şu gördüğün kardeşimin 99 koyunu var. Benim ise tek bir tanem var. Onu da benden almak istiyor, hem konuşmasıyla da beni mağlup etti.’ dedi. Davud (a.s.) davacıdan herhangi bir delil istemeden ve ifadesini almadan, ‘senin tek koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana zulüm etmiştir. Gerçekten ortakların birçoğu birbirine zulüm etmektedir.’ dedi. Âyet, iki kişiden bahsettiği için “ortaklar” yerine mecazî olarak “güçlüler” ifadesini kullanmak da mümkündür. İman edip iyi amel işleyenler böyle değildir. Onlar birbirlerine zulüm etmezler. Ancak hak hukuku onlar muhafaza edebilirler. Davud (a.s) delilsiz ve ifadesiz hüküm verdiğini anlayınca Rabbinden istiğfar talep edip tövbe ile ona yönelmiştir. Görüldüğü gibi âyetlerin anlatılan iftiralarla yakından-uzaktan herhangi bir ilgisi yoktur. Bundan dolayıdır ki Ali (r.a), “kim Davud (a.s) hakkında uydurulan hikayeyi insanlar arasında yaymaya çalışırsa ona 160 değnek vururuz” demiştir.⁸⁵

21-Sâd sûresi âyet (38/33) tefsiri: “*Geri getirin bana onları” dedi. Bacaklarını, boyunlarını sıvazlamaya başladı.*” el-Mahalfî, Süleyman (a.s)’ın ikinci namazını geçirmeye sebebiyet verdikleri için atları kestiğini ve onları sadaka olarak dağıttığını, bedel olarak da Allah’ın ona daha hayırlısını ona verdiğini kaydetmektedir.⁸⁶

Tahlil ve Değerlendirme: Âyette geçen ‘meshen’ ifadesi ayakları okşamak, sıvazlamak, veya el sürmek anlamındadır. Zira el-Mahalfî’nin dediği gibi olsaydı “*Başlarınızı meshedin*”⁸⁷ âyetinden, “başlarınızı kesin.” anlamı çıkardı. Bunu ise akıl sahibi kimse söylemez. Bu yoruma göre bir peygambere namazı kaçırma günahı isnat edilmekte ve malî namaza tercih etmesi söz konusu olmaktadır. Bøy-

⁸⁵ Beyzâvî, age, IV, 13

⁸⁶ Celâleyn a.g.âyetin tefsiri

⁸⁷ Maide, 5/6

le bir hatadan sonra Süleyman (a.s)'ın hemen tövbe ve istiğfar etmesi gerekirdi ki Kur'an buna değinmemiştir. Bundan dolayı âyette atların kesilmesi söz konusu değildir. Âyetin anlamını şöyle vermek mümkündür: Tarihin bir çok döneminde olduğu gibi Süleyman (a.s) zamanında da at yetiştirmek müstehaptı. Bir savaş için Süleyman (a.s) atların huzurunda toplanmalarını ve koşmalarını emretmiş, gözünden kaybolup uzaklaşınca kadar onları izlemiş ve 'onları dünya için değil Allah dinine hizmet için seviyorum' demiştir. Tekrar geri gelmelerini emretmiş. Âyetin "geri getirin bana" bölümü bunu ifade etmektedir. Atlar tekrar kendisine gelince onların boyun ve ayaklarını sıvazlamaya başlamıştır.

Bunu yapmanın hikmeti de şudur: Atlar, Allah yolunda cihad ve hizmet için iyi malzemelerdir. Böyle bir hizmete yani at ve hayvanları terbiye ve tımar etmeye herkesten daha fazla layık olduğunu göstermek istemiştir. Bunu yapmakla hayvanların sağlık ve terbiye konusunda cihada elverişli olup olmadıklarını öğrenmek istemiştir.⁸⁸

22-Sâd sûresi âyet (34) tefsiri: "Ant olsun ki biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstünde bir ceset bıraktık da o tövbe ile Allah'a yöneldi." el-Mahallî âyetin tefsiri bağlamında şunları söylemektedir: Süleyman (a.s) puta tapan bir kadınla evlendiği için sahip olduğu saltanat kendisinden alındı. Tılsımı yüzüğündeydi. Helâya gideceği zaman onu 'Emine' adındaki hanımına verirdi. Bir cin Süleyman'ın sûretine bürünüp yüzüğü kaptı. "Sahr" adındaki bu cin Süleyman'ın tahtı üzerine oturdu. Kuşlar ve diğer hayvanlar etrafında toplanmaya başladılar. Süleyman asıl kıyafeti dışında çıkınca Cin'i kürsünün üzerinde gördü. "Süleyman benim" dedi, insanlar ise onu doğrulamadılar.⁸⁹

Tahlil ve Değerlendirme: Bu yorumda da peygamberlik makamının zedelenmesi söz konusudur. Zira bir peygamberin putperest bir kadınla evlenmesi söz konusu edilmektedir. Keza Süleyman(a.s) tahtının bir cin tarafından işgal edildiği anlatılmaktadır. Kur'an ise cin ve şeytanların ancak kendilerine tabi olanlara zarar verebileceklerinden haber vermektedir. "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."⁹⁰ Haberi destekleyen herhangi sağlam bir haber de mevcut değildir.

⁸⁸ Razi, age, IX, 391

⁸⁹ Celâleyn a.g.âyetin tefsiri

⁹⁰ Hicr, 14/42

23-Buruc sûresi âyet (85/22) tefsiri: “*Hakikatta o Levh-i Mahfuz’da bulunan şerefli Kur’an’dır.*”

el-Mahallî, gaybî konulardan olan levh-i mahfuz hakkında tahminden öteye geçmeyen bazı bilgileri vererek şöyle demektedir: Levh-i Mahfuzun boyu yer ile gök kadar, eni de doğu ile batı arası kadardır. Beyaz inciden yapılmıştır.⁹¹

Tahlil ve Değerlendirme: Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da hüküm beyan etmek âyet ve sağlam haber (hadis) ile mümkündür. Ancak bu konuda sağlam herhangi bir habere sahip değiliz.⁹²

24-Fecr sûresi (6,8,7) âyetlerinin tefsiri: “*Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine; direkleri (yüksek binaları) olan ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine*”el Mahallî, âyette geçen ‘direkler’i 400 arşın boyunda insanlarla tefsir etmiştir.⁹³

Tahlil ve Değerlendirme: Böyle bir izah kendisinden önce yapılmış olan bazı yorumları olduğu gibi aktarmaktan başkası değildir. İsrailiyyât olduğu açıktır. Zira her arşını 50cm. de kabul etsek bu 200 m. boyunda insanlar olur ki bu da sünnetullahı aykırıdır. Âyette göçebe hayatı yaşadıkları için büyük direklerle kurulan çadırlarda yaşayan Âd kavminin helâkinden bahsedilmiştir. Arap dilinde ‘İmad-direkler’, insan için değil güç ve kuvvet için kullanılır.⁹⁴

25-Felak sûresi âyet(113/3) tefsiri “*(De ki sığınırım) Dügümle-re üfleyip tüküren büyücü kadınların şerrinden.*”⁹⁵ Müfessirlerin büyük ekseriyeti, bu âyetin tefsirinde, Resûlullah’ın Lebid b. A’sam tarafından sihirlendiğini kaydetmektedirler. Öyle ki sihrin tesirinden yapmadığı şeyleri yapıyor gibi görünümünü veriyordu.⁹⁶ Ahmed b. Hanbel’in rivayetinde ise bu durumun altı ay devam ettiği ifade edilmiştir.⁹⁷

Tahlil ve Değerlendirme: Konu ilk dönemden beri ulema arasında ihtilaf edilen konular arasındaki önemini muhafaza etmektedir. Ulemadan kimisi Resûlullah’ın sihirlendiğini bazıları da, sihirlenme-

⁹¹ Celâleyn a.g ,âyetin tefsiri

⁹² Bkz, age, XXX, 94

⁹³ Celâleyn a.g âyetin tefsiri

⁹⁴ İbn Âşûr, age, XXX, 319, Kasimî, age, VII, 316

⁹⁵ Felak, 113/4

⁹⁶ Buhari, Tıb, 47; Müslim, Selam, 43

⁹⁷ El-Bennâ , Ahmed Abdurrahman Fethu’r Rabbâni Tertibu Musned, Beyrut, ts, XVII, 353

diğini savunmuşlardır.

Birinci kesim, Ehl-i sünnet müfessirlerinin ekseriyetini, diğer kesimi ise mutezile müfessirleri ile Hanefi ulemasından el-Cessas ile çağdaş Ehl-i sünnet müfessirlerden Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Seyyid Kutub, Cemaleddin Kasimî, Mustafa Merağî, Muhammed Tahir b. Âşûr ve Ömer Nasuhi Bilmen oluşturmaktadır.

Birinci kesim, başta Buharî ve Müslim olmak üzere hadis kitaplarında geçen bazı âhâd haberleri öne sürmüşlerdir. Bunlara göre sihir Resûlullah'ın akıl ve şuurunu etkilememiştir.⁹⁸

İkinci kesim ise “*Zalimler, ‘siz başka değil sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz’ dediler.*”⁹⁹ mealindeki âyeti öne sürmüşlerdir.

Bunlara göre, Resûlullah'ın sihirlenmesini ifade eden rivâyetler “âhâd”dırlar ki onlar zan ifade ederler. Ondan sihri nefyeden Kur’an ise mütevatirdir, dolayısıyla mütevatır, zan ifade eden haberlere tercih edilir.

Kaldı ki birçok âyette Resûlullah'ın Allah'ın koruması altında olduğu beyan edilmiştir. Bu cümleden “*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*”¹⁰⁰ âyeti zikredilmiştir. Felak sûresi Mekki'dir, Allah, Peygamberini sihirden korumuştur.¹⁰¹

Ulemanın ittifakla kabul ettikleri konulardan birisi de, Kur'an'a muhalif düşen hadislerin reddedilebileceğidir.¹⁰² Başta Hz. Aişe olmak üzere birçok sahabe, Kur'an'a muhalif düştükleri gerekçesiyle birçok hadisi reddetmişlerdir. Hz. Ömer, “*Onları (iddet bekleyen kadınları) evlerinden çıkarmayın.*”¹⁰³ âyetine ters düştüğü için Fatma binti. Kays'ın hadisini reddetmiştir.¹⁰⁴ Keza, Hz. Aişe, “*Hiçbir günahkâr diğêrinin günahını taşımaz.*”¹⁰⁵ âyetine ters düştüğü için, ölünün, ehlinin ağlamasından dolayı azap çekeceğini söyleyen hadisi reddetmiştir.¹⁰⁶

⁹⁸ Şenkitî, Mumammed Emin b. Muhtar, *Advau'l-Beyân Fi İdahi'l-Kur'ani Bil Kur'an*, Beyrut ts. IX, 356

⁹⁹ İsrâ, 17/42

¹⁰⁰ Maide, 5/67

¹⁰¹ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, XXX, 628

¹⁰² Bkz. Musfir, Azmullah ed-Demini, *Mekâyisu Nekdi Mutuni'l-Hadis*, Mısır, 1987 s.59

¹⁰³ Talak, 65/1

¹⁰⁴ Bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalâni *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l Buharî*, Beyrut 1987, IX, 389

¹⁰⁵ En'am, 6/164

¹⁰⁶ Buhari, Cenâiz, 32, Müslim, Cenâiz, 16

Yine Hz. Aişe, “*Hiçbir günahkâr diğerinin günahını taşımaz.*”¹⁰⁷ âyetine ters düştüğü için, “*Zina çocuğu, anne-babasından daha kötüdür.*”¹⁰⁸ hadisini reddetmiştir.¹⁰⁹

Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Bu nedenle, Kur’an’a ters düştüğü gerekçesiyle bir-iki hadisi reddetmek, sünneti reddetme anlamına gelmemektedir.

Meşhur Hanefî fakihî Ebu Bekir er-Razî, el-Cessas’ın, Hz. Peygambere yapılan sihrin etkisini reddetdiği, ilim erbabınca bilinir.¹¹⁰

Cemaleddin el-Kasimî bu konuda (özetle) şunları der: “Ebu Bekir el-A’sam’ın, Resûlullah’ı sihirlediğini söyleyen hadis, Kur’an’a muhalif olup küffarın dediğini doğruladığından dolayı reddedilmiştir.¹¹¹ Nitekim bu âyetler de Resûlullah’ın sihirlenmediğini ifade etmektedirler: “*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*”¹¹² “*Büyücü nereye varsa iflah olmaz.*”¹¹³ Rivâyet doğrulandığı takdirde, nübüvvet makamı zedelenir. Bunu tüm peygamberlere şâmil kılmak da söz konusu olacaktır. Gazzalî, bir çok sahabenin bir (veya birkaç) haber-i âhâdı reddettiğini kaydetmektedir.¹¹⁴

İbn Teymiyye de sahabenin bazı âhâd haberleri reddetme nedenini şöyle izah eder: Ashap iki nedenden dolayı bazı sahih hadisleri reddetmiştir.

a)Hadisi rivâyet edenlerin hata etmiş olabileceklerinden,

b)Resûlullah’ın adı geçen hadisi söylememiş olabileceği ihtimalini düşündüklerinden. Bu da insanı ne fasık ne de kâfir kılar. Fenârî, Fusulu’l-Bedâi isimli eserinde ahâd hadisleri reddedenin sapık olmadığını söylemiştir.¹¹⁵

Netice; Celaledin es-Suyutî ve Cellaledin el-Mahallî’nin telif ettikleri tefsir asırlardır İslâm toplumunda okunmakta okutulmakta ve kendisinden istifade edilmektedir. Kısa çalışmamızda da ortaya koy-

¹⁰⁷ En’am, 6/164

¹⁰⁸ Ebu Davut, İ’tak, 12

¹⁰⁹ Ebu Davud, İ’tak, 12

¹¹⁰ Cessas, Ebu Bekir Ahmed er-Râzî, *Ahkâmü’l Kur’an*, Beyrut 1993 I, 48

¹¹¹ Bkz. Cessas, age, I, 60

¹¹² Maide, 5/67

¹¹³ Tâ-Hâ, 20/69

¹¹⁴ Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, Beyrut 1994, 1/433

¹¹⁵ Kâsimî, age., 17/6309

duğumuz gibi tefsirde görülen hataların kasdi ve art niyetten olmadığı kanaatına sahip olduk.

Tefsirin kısa ve öz ibarelerle yazılması asırlarca okutulmasını sağlayan faktörlerin başında gelmektedir.

Tefsirde görülen sapmaları şöyle sıralamak mümkündür:

- a) İsrailiyâtta kaynaklanan sapmalar,
- b) Gaybî konulara dalmaktan kaynaklanan sapmalar,
- c) Asrın kültüründen kaynaklanan sapmalar,
- d) Öncekilerin yorumlarına eleştiri getirmemekten kaynaklanan sapmalar.

Düzeltilmesi gereken yerlerin tefsir üzerinde kısa dipnotlarla tashih edilmesi tefsiri daha da yararlı ve kullanışlı bir duruma getirebileceği kanaati da bizde hasıl oldu.

Tefsirde görülen hataların bir nedenini tek müellif tarafından değil de ilmi ve kültürel seviyeleri ayrı olan iki müellif tarafından yazılmış olmasına bağlamaktayız. Müelliflerin, eleştirmeden çok nakilci tavır ve yöntemleri, tefsirde bir takım tutarsızlık ve eksiklerin bulunması kaçınılmaz kılmıştır. Zira belli bir görüş veya yöntemi eleştirmeden mutlak anlamda almak ister istemez bir saplantıyı beraberinde getirmektedir. Görünen odur ki, bir çok müfessirde görüldüğü gibi Celâleyn tefsirinde de bunlar söz konusu olmuştur.

Şunu çekinmeden vurgulamak gerekir ki sebep ne olursa olsun hata hatadır. Hiçbir gerekçe hataların görmezlikten gelinmesini mazur gösteremez. Bize düşen bu hatalara ve bunların ortaya çıkmasına yol açan savunmacılık saplantısından kendimizi mümkün olduğu kadar uzak tutmaktır. Ancak bu sayede hatalar tekrür etmez. İmam Şafî'nin de dediği gibi "Allah kendi kitabından başka hatasız vasfını hiçbir kitaba müsaade etmemiştir."